

»ETNIČNA DEMOKRACIJA«: STRUKTURA NAŠOSTI IN TUJSTVA V IZRAELU*

«ETHNIC DEMOCRACY»: STRUCTURE THE US AND THE OTHERNESS IN ISRAEL

The author examines the legal and ideological structure of the Israeli state with regard to the citizens it defines as »Israeli Arabs.« As a Jewish state and a state for the Jews, Israel is discriminatory by definition; the organisation of the state and its fundamental laws establish this discrimination and facilitate its translation into practice. In the first part, the piece focuses on the conflict that opposes the Zionist ideology to the idea of democracy, which is a subject of ongoing debates among Israeli social scientists, and highlights the main features of the public debate on the nature of the Israeli state and its democracy. Based on one conception of the Israeli citizenship, the author presents, in the second part, the whole complexity of legal and administrative definitions of Israeli citizenship. The latter contains discriminatory mechanisms that allow for analytical consideration of the »Arab« minority in Israel as a »trapped« minority, as was suggested by the Israeli anthropologist, Dan Rabinowitz. In her conclusions, the author argues that such complex and reified systems of recognition of differences in cultural repertoires and provenances of the people as is employed in the Israeli state not only lead to recurrent political cleavages, but also acquire a life of their own that is inert and persistent; not even the best of political wills for egalitarianism cannot defeat them, because it persistently behaves as the crucial transfer of power. In this sense, Israel is itself a »trapped« state.

Keywords: Israel, ethnic minorities, democracy, citizenship, discrimination

Avtorica v prispevku obravnava pravni in ideološki ustroj države Izrael v odnosu do tistih državljanov, ki jih opredeljuje kot »izraelske Arabce.« Kot judovska država in država za Jude je Izrael diskriminatoren že po svoji naravi; organizacija države ter njeni temeljni zakoni to diskriminacijo in neenakopravnost legalno ustanavljajo in omogočajo njuno izvajanje v praksi. Prispevek se v prvem delu osredotoča na konflikt med cionistično ideologijo in predstavo o demokraciji, s katerima se spopadajo izraelski družboslovci, in izpostavlja osrednje točke javne intelektualne razprave o naravi izraelske države in njene demokracije. Na podlagi ene konceptije izraelskega državljanstva avtorica v drugem delu predstavi vso kompleksnost pravnega in administrativnega definiranja kategorij izraelskega državljanstva. To vsebuje diskriminatorne mehanizme, zaradi katerih je mogoče, po predlogu izraelskega antropologa Dana Rabinowitza, »arabsko« manjšino v Izraelu analitiško gledati kot »ujeto« manjšino. Avtorica v sklepnem delu ugotavlja, da tako sestavljeni in reificirani sistemi razpoznavne razlik v kulturnih repertoarjih in proveniencah, kot ga srečamo v Izraelu, ne vodijo le v nenehne politične razklanosti, temveč tovrstne legalistične reifikacije razlik med ljudmi pridobijo povsem lastno, inertno, trdoživo življenje, ki ga celo najtrdnjša politična volja za egalitarizem ne more premagati, saj se vedno vztrajno obnaša kot bistven transfer moči. V tem je ujetost izraelske države same.

Ključne besede: Izrael, etnične manjšine, demokracija, državljanstvo, diskriminacija

EKSPOZICIJA PROBLEMA

Država Izrael svoje nejudovske državljane v tistem delu, čemur bi rekli Arabci različnih provinienec in designacij, opredeljuje kot izraelske Arabce, kar jih v njenih očeh razločuje od Palestincev, pojma s katerim država Izrael označuje prebivalce t.i. zasedenih ozemelj. Ljudje, ki jim izraelska država od svojega nastanka reče Izraelski Arabci pa se vedno bolj opredeljujejo kot Izraelski Palestinci oziroma palestinski državljani Izraela, s čimer izražajo solidarnost s Palestinci z zasedenih območij.

Tovrstna razmerja in denominacije so se še posebej zapletle od začetka druge palestinske intifade, ki se uradno beleži od začetka oktobra 2000. Takrat so se namreč nejudje arabskih provinienec znotraj Izraela prvič v zgodovini države uprli v podporo Palestincem z zasedenih območij. Tako imenovana druga palestinska intifada pa je prinesla še en presedan: prvič v zgodovini Izraela je morala država prevzeti skrb za vdovi in deset sirot človeka, ki ga je v lastnem kriminalnem zakoniku razpoznala za samomorilskega napadalca, ker je bil ta identificirani perpetrator izraelski državljan.¹ Dogodki so izzvali ogorčenje na obeh političnih straneh. Medijski učinek v izraelskem tisku je tedaj do konca razblinil sanje o 'ponosnih Arabcih in lojalnih Izraelcih' in oživil teze o palestinski 'peti koloni'; politični reprezentanti arabskih Izraelcev pa so v več instancah izpričali sentiment, da jim izraelsko državljanstvo ne zagotavlja zaščite niti pred varnostnimi silami lastne države. Sorodna mnenja so javno izrazili tudi sorodniki žrtev izraelskega policijskega nasilja in njihovi reprezentantje na legalnih in nevladnih ravneh.

Rekonstrukcija dogodkov po izraelskih, palestinskih, arabskih in drugih medijskih virih kaže, da so »nemiri« izbruhnili takoj po tem, ko je 28. septembra 2000 prvi mož Likuda, Ariel Sharon, v spremstvu tisoč (po drugih virih celo tisoč petsto) oborožencev obiskal Tempeljski grič v Jeruzalemu. Naslednji dan, po petkovih molitvah v mošejah na Tempeljskem griču, je razjarjena množica na tempeljski ploščadi s kamni zasula ljudi, ki so na predvečer judovskega novega leta molili ob Zahodnemu zidu. Medijska poročila so kontroverzna, ena poročajo o tem, da so se Izraelski policisti odzvali z ostrim strelivom in ubili štiri osebe, druga pa poročajo o plastičnem strelivu. Medijski viri se strinjajo, da je šlo za štiri ubite.

* * *

* Dr. Ireni Šumi se najlepše zahvaljujem za vse konstruktivne kritike in doniselnje pripombe na prvo verzijo tega članka.

¹ Njegovi vdovi in otroci so upravičeni do državne podpore v višini 10.000 NIS (2000S) mesečno. Glej Gilbert, Nina (2001). »National Insurance Institute must support Nahariya suicide bomber's 2 widows, 10 orphans«. V: *The Jerusalem Post*, 11. september 2001.

Spletna izdaja: <http://www.jpost.com/Editions/2001/09/11/News/News.34532.html>

Propalestinski viri poročajo, da je Izraelska vojska na zaznani začetek nemirov odgovorila s protitankovskimi raketami in helikopterji napadla palestinske položaje in med drugimi ubila tudi dvanajstletnega dečka. Dne 1. oktobra so se vstaji po poročanju medijskih virov z vseh strani, ki se v tej točki strinjajo, intifadi na zasedenih območjih in v Jeruzalemu pridružili tudi državljani Izraela, ki jih ta šteje v svoje kategorizacije arabskih državljanov. V galilejskem mestu Umm el-Fahm so uporniki zablokirali glavno cesto, ki povezuje obalo s severnim Izraelom, napadli nekaj judovskih prevoznikov in oropali nekaj poslopij, kot so tedaj poročali izraelski mediji. Potem ko je takratni izraelski ministrski predsednik, Ehud Barak, izdal ukaz, da je treba ceste odpreti »z vsemi sredstvi«², so izraelski policisti začeli streljati s plastičnimi naboji in ostrim strelivom, demonstrante pa so 'razprševali' tudi ostrostrelci. Po citiranih virih je bilo ubitih dvanajst »arabskih« državljanov Izraela in en Palestinec iz Gaze.

Novembra 2000 je izraelska vlada imenovala eno izmed redkih preiskovalnih komisij z nalogo, da pod vodstvom sodnika Vrhovnega sodišča, Theodora Orra, preuči vzroke za opisani dogodek. Poročilo Orrove komisije, ki je bilo na 860. straneh objavljeno 1. septembra 2003, med drugim ugotavlja, da je izraelska vlada »arabski sektor« desetletja obravnavala »malomarno in diskriminatorno«, kar je skupaj z »inflamatorno retoriko« nekaterih arabskih voditeljev in ob rasističnih predsodkih pripadnikov izraelske policije do »arabskih« državljanov privedlo do tragedije.³ Komisija je ugotovila prekoračitev pooblastil pri policiji, izrekla štirinajst sodnih opominov, med drugim tudi premieru Ehudu Baraku, ministru za notranje zadeve Shlomu Ben Amiju, vodji severne podružnice Islamskega gibanja, šejku Raеду Salachu, in dvema arabskima članoma kneseta ter izdala vrsto individualnih in kolektivnih priporočil. Med drugim je zahtevala razrešitev generala Mosheja Waldmana, regionalnega načelnika policije, in vrsto načelnikov pristojnih policijskih postaj, ki so, v nasprotju z izraelsko zakonodajo in policijskim pravilnikom, ukazali mobilizacijo ostrostrelcev in uporabo ostrega streliva zgolj za razbijanje demonstrantov. »Policisti so najprej streljali in potem postavljali vprašanja, ker so bili tarče pač Arabci,«⁴ je dogodek komentiral arabski član kneseta, Issam Makhoul. Politolog Ehud Sprinzak, dekan Lauderjeve politološke šole v Herzliyi,⁵ je držo policije opredelil podobno: »Izraelska policija nanje ni gledala

* * *

² »Official summation of the Orr commission report.« V: *Haaretz*, 1. septembra 2003. Spletna izdaja: http://www.adalah.org/features/commission/or_com_report_E.doc

³ »Official summation of the Orr commission report.« V: *Haaretz*, 1. septembra 2003. Spletna izdaja: http://www.adalah.org/features/commission/or_com_report_E.doc. Celotno besedilo (v hebrejščini) na: http://or.barak.net.il/inside_index.htm

⁴ Iynfield, Ben. »Israeli Arabs decry inquiry report.« V: *Christian Science Monitor*, 2. september 2003. Spletna izdaja: <http://www.csmonitor.com/2003/0902/p07s01-wome.html>. Gre za parafrazo rekla iz ameriškega divjega zahoda: »shoot first, ask questions later.«

⁵ The Lauder School of Government.

kot na državljane države Izrael. Obravnavala jih je, kot da predstavljajo nevarnost za državo, kar ni bilo res.«⁶

Naslednja medijska senzacija je sledila 9. septembra 2001, ko se je »arabski« državljan Izraela, Muhammad Shakher Habeishi, razstrelil pred vhomom na železniško postajo v obalnem mestu Naharija. V napadu so po medijskem poročanju poleg napadalca izgubili življenje trije Izraelci, devetdeset pa je bilo ranjenih. Ob svoji smrti je bil osemindesetletni Habeishi premožen trgovec, poročen z dvema ženskama in oče desetih otrok, ki je slabo leto pred napadom kandidiral za župana galilejske vasi Abu Shan. Mediji so poročali še o drugih instancah, o katerih jih je domnevno obveščala Izraelska agencija za varnost: nekaj dni pred napadom v Nahariji so izraelske varnostne sile aretirale štiri šestnajstletne arabske državljane iz vasi Deir Hanna, ki so, po pričevanjih po naročilu Hamasa, nameravali podtakniti bombo na strateško pomembnem cestnem križišču Golani. Leta 1999 pa so trije »arabski« Izraelci, ki so po poročilu Izraelske agencije za varnost načrtovali samomorilske napade v Haifi in Tiberiasu, umrli, ker se je eksploziv predčasno sprožil. Predstavniki arabskih Izraelcev in arabski poslanci kneseta so se od osebnih karakteristik napadalca in njegovega dejanja javno takoj distancirali,⁷ so pa opozorili, da »je vir tega preliivanja krvi okupacija.«⁸

Povedano je recen ten izsek iz zgodovine, ki obsega več desetletij tovrstnih in primerljivih konfliktov. Situacija t.i. »etničnih« razlikovanj v Izraelu ima tako na ljudski kot tudi na pravni ravni globoko zgodovino. Zaključki Orrove komisije so opisane dogodke jasno opredelili kot posledico dolgoletnega zanemarjanja in diskriminacije »arabskega« prebivalstva:

Država ni naredila dovolj oziroma se ni dovolj potrudila, da bi arabskim državljanom zagotovila enakopravnost oziroma da bi izkoreninila diskriminatorne ali krivične pojave [...] kar je pripeljalo do hude stiske v arabskem sektorju [...] revščine, brezposelnosti, primanjčovanja obdelovalnih površin, težav v izobraževalnem sistemu in zelo pomanjkljive materialne infrastrukture. Vse to je pripomoglo k stalnemu nezadovoljstvu, ki je vrelo do oktobra 2000 in odločilno pripomoglo k izbruhu nemirov.⁹

* * *

⁶ Gazaar, Brenda (2000), »The Second Intifada«. V: *Cairo Times*, let. 4, št. 1.

Spletna izdaja: <http://www.cairotimes.com/content/archiv04/jerusalem.html>.

⁷ Dudkevitch, Margot (2001). »Islamic Movement founder condemns Nahariya bombing«. V: *The Jerusalem Post*, 11. september 2001. Spletna izdaja: <http://www.jpost.com/Editions/2001/09/11/News/News.34535.html>.

⁸ Shuman, Ellis (2001). »First Israeli Arab suicide bomber sparks political furor.« V: *Israelinside. Israel's daily newsmagazine*. 10. september 2001. Spletna izdaja: http://www.israelinsider.com/channels/politics/articles/pol_0050.htm

⁹ »Official summation of the Orr commission report.« V: *Haaretz*, 1. septembra 2003. Spletna izdaja: http://www.adalah.org/features/commission/or_com_report_E.doc.

Citirane ugotovitve vladne komisije so izrecno libertarne. Vendar že bežen pogled na pravni in ideološki ustroj Izraela pokaže, da dejanske enakopravnosti »arabskih« državljanov z Judi in izkoreninjenja diskriminatornih politik ni mogoče doseči brez tako radikalne preobrazbe države, kot bi jo bili danes pripravljeni sprejeti le redki državljani Izraela, med njimi celo najbolj zagreti javni zagovorniki pravic »arabskih« državljanov. Kot judovska država in država za Jude je Izrael namreč diskriminatoren že po svoji naravi; organizacija države ter njeni temeljni zakoni to diskriminacijo in neenakopravnost samo ustanavljajo in omogočajo njuno izvajanje v praksi. Večina pobud za izboljšanje položaja izraelskih »Arabcev« se omejuje na »pravičnejšo« uporabo obstoječe zakonodaje v praksi in na zelo majhne popravke posameznih zakonskih določil, ki pa so se doslej še vedno izkazali za korake, ki so za »arabsko« stran venomer prepozni in prepičli.

Diskriminatorna narava Izraela po ključu »etničnih pripadnosti« v svetovnem merilu ni nikakršna posebnost ali redkost. Vrsta modernih držav svoje članstvo osnuje na tovrstnem etničnem principu, na primer: Nemčija, Estonija, Latvija, Slovaška, Slovenija, itd. V primeru Izraela pa je ta princip zaznamovan še s kompleksnim in dolgotrajnim konfliktom, ki neposredno učinkuje na odnos med državljani, ki so legalno izjavljeni in razpoznavni za Jude, in vsemi drugimi. Ti »drugi« se potem znajdejo v položaju »ujete« ali »sovražne« manjšine (cf. Rabinowitz, 2001), kot jo razume »večina« znotraj države, kateri se takšne manjšinske populacije predstavljajo kot tuj in potencialno subverziven element. Če je za izraelske družboslovce temeljna dilema konflikt med demokracijo in etnično prevlado »etničnih« Judov, vrednotama, med katerima se večina Izraelcev drugi ne bi odrekla za ceno prve,¹⁰ pa se »arabska« stran ukvarja s konfliktom, ki ga je nek arabski poslanec v knesetu opredelil kot »tragično situacijo, v kateri je moja država v vojni z mojim ljudstvom« (Rabinowitz: 2001: 73).

Prispevek se v prvem delu osredotoča na konflikt med cionistično ideologijo in predstavo o demokraciji, s katerima se spopadajo izraelski družboslovci, in izpostavlja osrednje točke javne intelektualne razprave o naravi izraelske države in njene demokracije. Na podlagi ene koncepcije izraelskega državljanstva bom v drugem delu pokazala vso kompleksnost pravnega in administrativnega definiranja kategorij izraelskega državljanstva. Izraelsko državljanstvo vsebuje diskriminatorne mehanizme, zaradi katerih je mogoče »arabsko« manjšino v Izraelu analitsko gledati kot »ujeto« manjšino (kot predlaga Rabinowitz, op.cit.). V nadaljevanju bom to predpostavko skušala obrazložiti.

* * *

¹⁰ V raziskavi javnega mnenja iz leta 1995 je 53.3% anketiranih na vprašanje »Kaj bi izbrali v primeru konflikta med judovsko-cionistično in demokratično-egalitarno naravo države, če bi bili prisiljeni izbrati,« odgovorilo, da bi gotovo oziroma skoraj gotovo izbrali judovsko-cionistično naravo države.

IZRAEL: »ETNIČNA DEMOKRACIJA«

Do osamosvojitve držav srednje in vzhodne Evrope v 90. letih in z njo povezanim vzponom nacionalizma in etničnega ekskluzivizma je Izrael v Zahodnem svetu kot demokracija, osnovana na principu etnično definiranega državljanstva, predstavljal izjemo. Država Izrael je bila namreč že od samega začetka zasnovana kot judovska država¹¹, v kateri so državni prazniki, institucije, nacionalna himna, državni simboli in nacionalni junaki izključno judovski. Kratek pregled temeljnih zakonskih aktov kaže, da Izrael še danes odstopa od zahodnih standardov neetnične demokracije, ker neenakost predvideva že v zakonodaji, ki določa etnično (judovsko) naravo države in etnično endogamijo.

Izrael se zakonsko opredeljuje kot judovska država in domovina vseh Judov, kar je izraelsko Vrhovno sodišče natančno opredelilo v zgodovinski odločitvi leta 1988, ko je določilo, da judovska država pomeni vsaj naslednje: ohranjanje judovske večine, pravico Judov do priseljevanja v Izrael in vzdrževanje vezi z judovskimi skupnostmi izven Izraela.¹² Te tri stebre judovske prevlade v Izraelu zagotavlja vrsta zakonskih aktov. Ustanovitveni akt države Izrael, *Razglasitev neodvisnosti* z dne 14. maja 1948, »razglašča ustanovitev judovske države v Palestini« in predvideva »odprtje svojih meja za priseljevanje Judov iz vseh držav, v katerih so raztroseni«, ter »spoštovanje svobode, pravičnosti in miru po načelih izraelskih prerokov«. Poleg določitve judovske narave države in mesta, ki ga namenja priseljevanju Judov in judovski tradiciji, je *Razglasitev neodvisnosti* za pravno ureditev Izraela zanimiva še zato, ker predvideva, da bo izvoljena ustavna skupščina pripravila ustavo države Izrael najkasneje do 1. oktobra 1948. Zaradi še danes prisotne bojzani, da bi debata o ustavi vodila v razkol med sekularno in ortodokсно judovsko skupnostjo v Izraelu, Izrael nima ustave. Namesto ustave je izraelski kneset sprejel enajst temeljnih zakonov, ki urejajo naslednja področja: državne institucije (kneset, predsednik države, vlada, sodstvo, državni nadzornik), vojska, državno gospodarstvo, svobodna izbira poklica, človekovo dostojanstvo in svoboda, status izraelske zemlje in status Jeruzalema kot izraelske prestolnice. Vendar ti temeljni zakoni nimajo značaja ustavnih zakonov. Čeprav se bomo k *Zakonu o vrnitvi* vrnili v razpravi o izraelskem državljanstvu v drugem delu, velja že takoj izpostaviti njegove temeljne značilnosti. *Zakon o vrnitvi* je »nenavaden primer *jus sanguinis* v tem, da priznava ancestralno vez, staro dva tisoč let« (Dowty: 1999). V svojem prvem členu zakon vsem Judom omogoča avtomatično pridobitev izraelskega državljanstva: »Vsak Jud ima pravico, da imigrira v

* * *

¹¹ Sintagma "judovska država" predstavlja odklon od originalnega Herzlovega cionističnega projekta, ki se je zavzemal za ustanovitev "države Judov" oziroma "države za Jude."

¹² Izraelsko vrhovno sodišče. 1988. »Pritožba št. 2/88 Ben Shalom proti predsedniku volilnega odbora.« V: *Piskei Din*, 43(2), str. 221. [V hebrejščini].

državo«, v svoji dopolnjeni obliki iz leta 1970 pa to pravico dodeljuje tudi otrokom in vnukom Judov ter njihovim zakonskim partnerjem.¹³ Naslanjanje na judovske tradicionalne verske vire in judovsko naravo države med drugim opredeljujeta še *Zakon o pravnih temeljih* (1980), ki v primeru pravne vrzeli sodišču narekuje odločanje »v skladu z načeli svobode, pravičnosti, nepristranskosti in miru, ki jih najdemo v judovskem izročilu«, in *Dopolnilo št. 8 Temeljnega zakona: kneset* (1985), ki določa, da lista kandidatov ne more sodelovati pri volitvah v kneset, če »njene cilji implicitno ali eksplicitno zanikajo obstoj države Izrael kot judovske in demokratične države«. V praksi to pomeni, da je judovsko-cionistična narava Izraela s tem dopolnilom postala, kot pravi David Kretzmer (1991), »neizpodbitno dejstvo«, kajti v izraelski kneset ne more kandidirati nobena stranka, ki bi se zavzemala za de-etnicizacijo države, pa tudi noben zakon s takšnim ciljem ne more biti predlagan v parlamentarno obravnavo.

Poleg jasnih privilegijev, ki jih zakonodaja podeljuje Judom na področju priseljevanja in judovski tradiciji na vseh področjih, od zapolnjevanja vrzeli v zakonih do izraelskega statutnega prava in dela družinskega prava, ki ju ureja spodaj obravnavani judovski verski zakon, je v judovski državi zakonsko opredeljen status kvazivladnih teles za tri judovske organizacije, ki v skladu z lastnimi statuti skrbijo izključno za judovske interese in, skladno z izraelsko zakonodajo, predstavljajo svetovno judovstvo.

Svetovni judovski kongres, Judovski nacionalni sklad¹⁴ in Judovska agencija za Izrael za izraelsko vlado opravljajo dejavnosti, povezane z organizacijo priseljevanja, zbiranje sredstev za razvoj Izraela, in kupovanje zemlje za naseljevanje, skladno z dokumentom *Razglasitve neodvisnosti* (1948), ki pravi: »Pozivamo Jude vsega sveta, da se nam pridružijo v poseljevanju in izgradnji države in nam stojijo ob strani pri velikem boju za uresničitev sanj mnogih rodov o odrešitvi Izraela«. V 4. členu *Zakona o Svetovnem judovskem kongresu in Judovski agenciji za Izrael* (1952) država Izrael priznava Svetovnemu judovskemu kongresu in njemu operativnemu delu, Judovski agenciji za Izrael, status 'nacionalnih organizacij' in jima kot takšnima dovoljuje, »da v Izraelu še naprej delujeta za razvoj in poseljevanje države Izrael, absorpcijo priseljencev iz diaspore in koordinacijo dejavnosti judovskih institucij v Izraelu«. V skladu z istim zakonom je Judovska agencija kot pooblaščenca agencija Svetovnega judovskega kongresa za zbiranje prispevkov in promocijo judovskega priseljevanja v Izrael oproščena plačevanja davkov. Pravni status agencije Svetovnega judovskega kongresa za nakupovanje zemlje, Judovskega nacionalnega sklada, ureja zakon iz leta 1953. Zemlja, ki jo za potrebe Judov kupuje (»odrešuje«) Judovski nacionalni sklad, je v *Temeljnem*

* * *

¹³ Izjema so zakonski partnerji Judov, ki so iz judovstva konvertirali v drugo religijo.

¹⁴ Keren Kayemet Le-Israel.

zakonu: Izraelska zemlja (1960) opredeljena kot neodtujljiva zemlja države Izrael. Ta ima danes v lasti 93% zemlje, ki se jo lahko daje samo v najem, in sicer za 49 let z možnostjo enega podaljšanja za 49 let. Zakonodajo, ki ureja status Svetovnega judovskega kongresa, Judovske agencije in Judovskega nacionalnega sklada, zaokrožuje še poseben sporazum iz leta 1954, ki Svetovni judovski kongres in Judovsko agencijo prepoznava kot uradna predstavnika svetovnega Judovstva. Judovska diaspora preko največje ameriške judovske dobrodelne organizacije, *Federacije združenih judovskih skupnosti*¹⁵, oziroma njenih programov za Izrael, podpira judovsko državo, medtem ko obratno velja, da je blagostanje svetovnega Judovstva eden glavnih izraelskih zunanjepolitičnih prioritet (Avineri, 1986). Ta zakonodajni sklop opredeljuje poseben odnos med Izraelom in svetovno judovsko diasporo, iz katerega so »arabski« državljanji povsem izključeni, poleg tega pa sami ne morejo ustanoviti lastnih organizacij za zbiranje finančnih sredstev v tujini, ker jim to preprečuje *Dopolnilo št. 2 Zakona o preprečevanju terorizma* (1986), ki med drugim prepoveduje prejemanje finančnih sredstev od sovražnih ali terorističnih organizacij.

Kot bomo še obširneje spregovorili, je Izrael etnična država tudi v tem, da zakonja etnično endogamijo. Po izraelski zakonodaji namreč vsak posameznik pripada svoji verski skupnosti, ki je pristojna za urejanje osebnega statusa, se pravi za poroke, ločitve, dedovanja, skrbništva in pogrebe. Takšna ureditev sicer ne prepoveduje medverskih porok, jih pa nikakor ne predvideva. Čeprav sistem ločevanja med verskimi/etničnimi skupnostmi ni izraelska iznajdba, kajti otomanski sistem *milleta* je bil na območju Palestine v uporabi že stoletja, pa ločitev med etničnimi skupnostmi in »zakonske določbe etnične endogamije dodatno krepijo etnično naravo izraelske demokracije« (Smootha, 1997: 206), zlasti ker se ločevanje med skupnostmi pogosto 'razliva' tudi na druga področja (tako na primer Ministrstvo za stanovanjsko upravo ne predvideva gradnje »mešanih« sosesk).

Država Izrael pa je poleg etnične prevlade Judov zavezana tudi demokraciji, o čemer prav tako govorijo številni zakonski akti, vključno z *Razglasitvijo neodvisnosti* (1948), ki jasno potrjuje veljavnost obeh načel – judovstva in demokracije – in vsem državljanom Izraela obljublja civilne in politične pravice. V že omenjeni odločitvi Vrhovnega sodišča iz leta 1988 je sodnik Dov Levin ponovno potrdil uradno stališče, po katerem »med naslednjima načeloma ni nikakršnega protislovja: država je država Judov, medtem ko je njen režim razsvetljen demokratični režim, ki vsem državljanom, Judom in Nejudom podeljuje pravice.«¹⁶ V drugi odločitvi, leta 1988, je izraelsko Vrhovno sodišče zavzelo enako stališče: »Obstoj

* * *

¹⁵ Federation of united Jewish communities.

¹⁶ Izraelsko vrhovno sodišče. 1989. Volilna pritožba št. 88/2. Sklep sodišča št. 8. V: *Piskei Din*, 43(4), str. 221-79. [V hebrejščini].

države Izrael kot judovske države ne zanika njene demokratične narave nič bolj kot 'francoskost' Francije ne nasprotuje njeni demokratični naravi«. ¹⁷

Kompatibilnost med demokratično in judovsko-cionistično naravo države je »ideološka predpostavka vseh cionističnih političnih strank v Izraelu in odraža prepričanje večine izraelskih Judov« (Smooha, 1997:207). Temu bi lahko dodali še večino izraelskih (in drugih) vidnih politologov, ki Izrael uvrščajo med liberalne demokracije z nekaterimi konsocietalnimi elementi in nekaterimi pomanjkljivostmi oziroma odkloni (Horowitz in Lissak, 1990, Don Yehiya: 1997, Shapira, 1977, Neuberger, 1989 Sheffer, 1996, Lijphart, 1993). Čeprav ima Izrael temeljne demokratične ustavnove, kot so splošna volilna pravica, večstrankarski sistem, pravične volitve, menjanje vlad, civilne pravice, neodvisna sodna oblast, svobodni tisk, civilna oblast nad vojsko ter ljudska podpora in podpora elit demokratičnim institucijam (Arian, 1985), pa v marsičem tudi odstopa od zahodnih modelov liberalne ali konsocietalne demokracije.

Klasična in prevladujoča oblika demokracije na Zahodu je liberalna demokracija, kakršno poznajo v Franciji in ZDA in ki temelji na predpostavki, da država svojo legitimnost črpa iz ljudstva, zato so nosilci civilnih in političnih pravic posamezniki in ne skupnosti, naloga države pa je, da te pravice nepristransko uveljavlja in ščiti pred zlorabo drugih posameznikov ali skupnosti (Van den Berghe, 2002). Poleg državljanov in državnih institucij, ki zastopajo njihove interese, v liberalnih demokracijah obstaja še 'civilna družba', ki jo sestavlja množica interesnih skupin in tistih, ki se združujejo po razrednih, etničnih, verskih, profesionalnih, nazorskih in drugih načelih. Z drugimi besedami, v liberalni demokraciji je etnično izrekanje zasebna stvar, država vanj ne posega in ga tudi zakonsko ne opredeljuje (Smooha, 2002). Naloga države v liberalni demokraciji je, da s pomočjo asimilacije in akulturacije ustvarja homogen korpus državljanov, ki deli skupni jezik, identiteto, državljanski patriotizem in nacionalne institucije.

Konsocietalna demokracija je koncept, ki ga je razvil Arend Lijphart (1977) in označuje vrsto demokracije, v kateri si oblast delijo etnične, verske ali jezikovne skupine. V nasprotju z liberalno demokracijo je v konsocietalnih demokracijah, kot so na primer Švica, Belgija in Kanada, država organizirana na podlagi institucionaliziranih »etničnih« razlik. Posamezniki uživajo civilne in politične pravice, vendar so uradno priznane tudi etnične, verske ali jezikovne skupine, ki uživajo posebne pravice, kot na primer nadzor nad izobraževanjem, dostop do državnih sredstev po načelu proporcionalnosti, itd. Konflikte med skupinami preprečuje cela vrsta mehanizmov, vključno s proporcionalno delitvijo oblasti med tako zaz-

* * *

¹⁷ Izraelsko vrhovno sodišče. 1988. Volilna pritožba št. 88/1. V: *Piskei Din*, 43(4), str. 177-97. [V hebrejščini]

nanimi etničnimi skupnostmi, načelom proporcionalnosti, vetom in politiko pogajanja, kompromisa, konsenza in neodločenosti (namesto prevlade večine).

Tema modeloma se pridružujejo še vmesni, kot je na primer multikulturalna demokracija, ki kombinira lastnosti liberalne in konsocietalne demokracije tako, da konceptualno ločuje državo od naroda, priznava kulturne pravice manjšin, vendar ne institucionalizira etničnosti na poddržavni ravni oziroma »poskuša narediti prostor za neinstitucionalizirano kulturno raznolikost« (Van den Berghe, 2002: 438).

Kot ugotavlja Smootha (2002), pa so vse te tri oblike demokracije po naravi državljanske. Osrednji pomen v vseh imajo državljanstvo, enake pravice in ideja državljanskega korpusa, ki ga sestavljajo vsi državljani, ne glede na etnične ali religiozne izreke in pripadnosti. Državljanstvo v liberalni, konsocietalni in multikulturalni demokraciji je nujni in zadostni pogoj za vključitev v državljanski korpus, sodelovanje v državnih institucijah in pri državnih zadevah. Analize, ki Izrael uvrščajo med liberalne ali konsocietalne demokracije, očitno ne upoštevajo judovske narave Izraela, njegove zavezanosti Judom v diaspori in globokega razkola med judovsko večino in arabsko manjšino. Izrael ne more biti liberalna demokracija, ker ne razločuje med religijo in etnično pripadnostjo (kar pomeni, da oseba, ki je rojena kot Jud ali je v judovstvo prestopila, po definiciji ne more pripadati nobeni drugi religiji kot judaizmu) in religijo in državo. Po drugi strani Izrael ni konsocietalna demokracija, ker bi v tem primeru moral postati dvonacionalna država, v kateri bi bila statusa judovske in arabske skupnosti enakovredna in kjer bi bila državna sredstva razporejena po načelu proporcionalnosti. Izrael tudi ni multikulturalna demokracija, ker ne razločuje med državljanstvom in etnično pripadnostjo oziroma kot pravi Smootha (1997: 202): »Izraela ne moremo uvrščati med odprte, liberalne demokracije, ker bi bilo to mogoče samo, če bi se judovska država transformirala v izraelsko državo – državo, v kateri bi bila etničnost omejena na zasebno sfero, kjer bi se Arabci in Judje lahko med sabo asimilirali in kjer bi se začeli oblikovati nova, izraelska identiteta, nacionalizem in narod.«

Nekateri avtorji so Izrael označili za demokracijo, ki deluje samo v odnosu do judovskih, ne pa do arabskih državljanov (na primer Lustickov model demokracije nadzora, Lustick, 1980), oziroma na tej osnovi kot različno in pretežno nedemokratsko obliko, kot so *Herrenvolk* demokracija južnoafriškega tipa, se pravi demokracija samo za »raso gospodarjev« (Benvenisti 1987, Moddley-Moore, 1998), etnokracija (Yiftachel 1993, 2000 in 2002) in etnična nedemokracija (Rouhana in Ghanem, 1998). Zgoraj navedeni avtorji trdijo, da je Izrael *Herrenvolk* demokracija oziroma da ni demokratska država, ker ne obravnava vseh svojih državljanov enako, ker Arabcem državljanstvo »ne zagotavlja enakosti

pred zakonom« (Benvenisti, 1987) in ker jim »država ne nudi pogojev, da bi se v njej počutili enakovredne in razvili občutek pripadnosti in identiteto, temveč jih kot manjšinsko skupnost sili v nenormalen razvoj« (Rouhana in Ghanem, 1998).

»Jasno je,« Sammy Smooha odgovarja kritikom izraelske demokracije, »da je zaradi dvojne, judovske in demokratične, narave države status arabske manjšine problematičen« (Smooha, 1997: 207). Vendar pa je profesor sociologije na Univerzi v Haifi raziskovalcem izraelskega političnega sistema ponudil teoretično rešitev, ki se je od njenih prvih orisov leta 1997 razvila v najbolj vpliven model demokracije v državah, ki so »očitno osnovane na etničnem principu« (Smooha, 2002: 476). Izhajajoč iz ugotovitve, da so države, kot na primer Slovaška, Estonija, Latvija in Izrael, mednarodno priznane demokracije, čeprav se izrekajo za države ene etnične skupnosti, ki se izreka za avtohtono, in drugim etničnim skupnostim včasih celo odrekajo državljanstvo, Smooha ugotavlja, da je treba oblikovati nov model demokracije, ki jo avtor imenuje etnična demokracija (Smooha, 1997, 2002)

Politični sistem etnične demokracije »ustreza minimalnim proceduralnim definicijam demokracije« (Smooha 2002: 478). Državljeni uživajo človekove, civilne, politične, kulturne in socialne pravice, poleg individualnih pravic pa imajo priznane manjšine še nekatere kolektivne pravice in v nekaterih primerih celo delno avtonomijo. Državljeni, ki pripadajo marginalni etnični skupini, se lahko neovirano borijo za svoje pravice v okviru državnih institucij, ustanavljajo politične stranke, kandidirajo na volitvah in se pridružujejo vladajočim koalicijam. Kljub temu pa državljeni marginalne etnične skupine ne uživajo enakih pravic oziroma so njihove pravice inferiorne pravicam pripadnikov prevladujoče skupine, kajti država slednje v vseh vidikih privilegira.

Etnična demokracija temelji na ideologiji nacionalizma, ki določen del prebivalstva opredeljuje kot etnično skupnost, ki je nosilna za državo in ki deli skupni (krvni) izvor, jezik in kulturo. Ta si lasti določeno ozemlje, ki ga šteje za ekskluzivno domovino, in državo, v kateri izvaja pravico do samoodločbe. V etnični demokraciji državne simbole, zakone in politiko oblikuje privilegirana etnična skupina. Ta ideologija »strogo razločuje med pripadniki privilegirane etnične skupine in drugimi.« (Smooha, 2002: 477). Prav tako je pomembno to, da se med pripadnike etnične skupnosti, ki je nosilna za državo, štejejo tudi osebe, ki živijo v diaspori, in te uživajo bolj ugoden status kot »drugi«, se pravi državljeni, ki tej etnični skupnosti ne pripadajo. Državljanstvo je v etničnih demokracijah razločeno od etnične pripadnosti in kot tako ni niti nujen niti zadosten pogoj za pripadnost etničnosti skupnosti, ki je nosilna za državo. Ideologija prevladujoče etnične skupnosti »druge« slika kot neposredno nevarnost za preživetje in integriteto svojega članstva. Ta nevarnost pa se pojavlja predvsem v obliki biološkega 'redčenja', demografskega 'preplavljenja', kulturnega propada, sub-

verzije, fizične ogroženosti, politične nestabilnosti, itd. V nekaterih primerih, na primer v Izraelu, občutek ogroženosti povečuje dejstvo, da je marginalizirana etnična skupina povezana z zunanjo entiteto, ki se pojavlja v vlogi njenega pokrovitelja oziroma zaveznika in ki je prevladujoči etnični skupnosti sovražna ali nenaklonjena ali pa je tako sistematično prikazovana.

Sammy Smooha (1997) v Izraelu prepozna arhetip etnične demokracije, ki se izreka za judovsko in demokratično državo, za domovino vseh Judov, od katerih jih 61% živi v diaspori, ter za predstavnika in zaščitnika judovskih interesov v svetu. Izraelski Judje, skladno z zgoraj navedenimi teoretičnimi predpostavkami, nevarnost zaznavajo na treh področjih. Prva nevarnost izhaja iz geostrateškega položaja Izraela v »široki, nenaklonjeni, nejudovski regiji« in ogroža fizični in politični obstoj države, medtem ko »arabski« državljani Izraela predstavljajo dvojno – varnostno in demografsko – grožnjo. Arabski državljani so v judovski državi opredeljeni kot »manjšina, povezana s sovražnikom« (Smooha 2002: 486) in integralni del palestinskega in širše, arabskega, ljudstva, ki je Izraelu sovražno. Izraelski Judje se predvsem bojijo scenarijev, kakšna sta tista, ki ju navajamo v uvodu, in sicer, da bi bodoča palestinska država prevzela vlogo pokrovitelja arabski manjšini v Izraelu in z njeno pomočjo destabilizirala judovsko državo, na lastno pobudo ali na željo izraelskih Arabcev. Poleg potencialne nelojalnosti arabskih državljanov izraelske Jude strašijo njihovi demografski trendi. Naravni prirast arabskega prebivalstva v Izraelu je enkrat višji kot judovski. Danes predstavljajo okoli 23% izraelskega prebivalstva,¹⁸ demografske napovedi pa kažejo, da bo leta 2020 vsak tretji izraelski državljani Arabec (Courbage, 2000). Poleg tega Arabci predstavljajo 70% večino v Galieji, kar Judje dojemajo kot grožnjo za nacionalno varnost in judovski značaj regije. Najbolj 'grozeča' pa je okrepitev arabske manjšine s Palestinci iz Zahodnega brega in Gaze. Med letoma 1993 in 2001 je po uradnih podatkih 97.000 palestinskih Arabcev dobilo izraelsko državljanstvo po klavzuli združevanja družin z izraelskimi Arabci. Od leta 1967 naj bi ta klavzula omogočila 250.000 Palestincem pridobitev izraelskega državljanstva (Smooha, 2002: 487). Tretja zaznana nevarnost je tista, ki da preti Judovski diaspori: anti-semitizem, izgubljanje judovske identitete in kulture in mešane poroke. Izraelska uradna politika se na te grožnje odziva z negovanjem in krepi tvijo vezi z diasporo in s spodbujanjem judovske imigracije v Izrael. Vse te grožnje, zlasti pa seveda tiste, ki jih za izraelsko državo predstavljajo njeni arabski državljani, opravičujejo režim okrnjene demokracije, v kateri Arabci uživajo samo tiste pravice, ki izvirajo iz drugorazrednega državljanstva.

* * *

¹⁸ Podatke nam je prijazno posredovalo Veleposlaništvo države Izrael na Dunaju septembra 2003.

TIPOLOGIJA IZRAELSKIH DRŽAVLJANSTEV

Gershon Shafir in Yoav Peled sta v zahodni politični tradiciji identificirala tri diskurze o državljanstvu: liberalnega, republikanskega in etnonacionalističnega. Liberalni koncept državljanstva temelji na osebni svobodi in pravicah posameznika. Državljanstvo je tako opredeljeno kot »sveženj pravic, ki posameznika varujejo pred poseganjem drugih državljanov in zlasti države v njegovo zasebnost« (Shafir in Peled, 1998: 410). Tako pojmovanje državljanstva ima to prednost, da dopušča versko, kulturno in politično raznolikost, ker je vpeto v politični in institucionalni okvir, ki ščiti pravice posameznika. V nasprotju z liberalnim konceptom se komunitarna kritika ne zadovolji z državljanstvom, ki bi bilo zgolj sredstvo, temveč ga pojmuje kot »trajno politično povezanost« (Shafir in Peled, 1998: 410). Državljanji so državljanji zato, ker prispevajo k blagostanju politične skupnosti, kateri pripadajo, in se z njo tudi identificirajo. Aktivna udeležba v skupnosti je glavna vrlina državljanja in kriterij, na podlagi katerega so upravičeni do njenih materialnih in moralnih virov (Sandel 1998; Taylor 1989). Tretja različica državljanstva, ki izhaja iz nemške romantike, pa je etnonacionalistična. Ta državljanstvo pojmuje ne kot odraz pravic posameznikov temveč kot pripadnost homogeni skupini s skupnim izvorom, se pravi narodu. V *völkisch* diskurzu narod opredeljujejo skupni kulturni kazalci, kot so jezik, vera in zgodovina. Ker so si narodi v tej ideologiji med sabo izvorno različni, je prestop v narodovo telo nemogoč (Šumi, 2001).

Kot je razvidno iz izraelskega primera, v praksi lahko koeksistira več državljanjskih diskurzov, ki formalnopravno kategorijo državljanstva stratificirajo po drugih merilih (etnična in/ali verska pripadnost, pripadnost skupnosti, lojalnost, itd.) in tako ustvarijo hierarhijo državljanstev. Proces izraelske diferenciacije državljanstva v grobem zajema tri korake. Najprej se po liberalnem načelu državljanstva ločuje med državljanji, stalnimi prebivalci in nedržavljanji. Vse tri kategorije se naprej delijo po etnonacionalističnih in republikanskih merilih. Tako se v drugi fazi nedržavljanji delijo na pripadnike judovske etnične skupnosti, ki živijo v diaspori, in druge, izraelski državljanji pa na celo vrsto etnonacionalnih in republikanskih kategorij, ki opredeljujejo njihove pravice in dolžnosti. V tretji fazi, ki je v tem prispevku zgolj nakazana, pa se znotraj privilegirane kategorije Izraelcev, ki ima v osebni izkaznici vpisano oznako 'Jud', državljanstvo ponovno razsloji po komunitarnem načelu v smislu hierarhije ugleda in nocij o »pravem« Judovstvu: Judje evropskega porekla (*ashkenazim*) imajo drugačen družbeno-ekonomski položaj kot Judje afriško-azijskega porekla (*mizrahim*), ortodoksni Judje in naseljenci na zasedenih območjih uživajo posebne pravice, itd.

Etnonacionalistični diskurz vključevanja in izključevanja najprej razlikuje med judovskimi in nejudovskimi državljanji in nedržavljanji. Judje, ki so državljanji Izraela, uživajo številne pravice, ki v judovski državi izhajajo iz etnične pripad-

nosti, ne pa iz državljanstva. Tisti, ki niso državljani, po *Zakonu o vrnitvi* (1950) uživajo pravico do avtomatičnega državljanstva, kadarkoli bi si ga zaželeli. Palestinci iz zasedenih območij imajo status beguncev oziroma so brez državljanstva. Po začasni uredbi, ki omejuje uporabo *Zakona o državljanstvu in Zakona o vstopu v Izrael*, ki je bila sprejeta 31. julija 2003, jim tudi poroka z arabskim državljanom Izraela več ne omogoča bivanja v Izraelu oziroma sprejetja v izraelsko državljanstvo, razen če lahko prosilec dokaže, da je njegovo bivanje v Izraelu »posebnega pomena za državo«¹⁹, kar pa je praktično nemogoče. Nasprotno pa so judovski naseljenci z zasedenih območij polnopravni državljani, ki poleg pravic, ki izhajajo iz državljanstva in judovske etnične pripadnosti, uživajo tudi zaščito izraelske vojske in celo vrsto subvencij in drugih olajšav.

Posebna kategorija stalnih prebivalcev obsega 174.000²⁰ Arabcev, ki živijo v vzhodnem Jeruzalemu. Ti so po zasedbi vzhodnega Jeruzalema leta 1967 v veliki večini zavrnilo izraelsko državljanstvo in v skladu z *Zakonom o vstopu v Izrael* (1952) in *Pravilom o vstopu v Izrael* (1974) dobili modre osebne izkaznice, ki jim pod izjemno prohibitivnim režimom dovoljujejo bivanje v Jeruzalemu. Če želijo potovati v tujino, morajo tako arabski Jeruzalemčani zaprositi za izraelsko vizo za ponovni vstop v državo. Če je ne dobijo, izgubijo dovoljenje za bivanje. Prav tako pravico do bivanja v Jeruzalemu izgubijo, če zaprosijo za državljanstvo ali dovoljenje za bivanje drugod ali če več kot sedem let bivajo v tujini (kar vključuje zasedena območja). Če se poročijo z partnerjem - nerezidentom, mora slednji dobiti dovoljenje za bivanje, ki je skoraj vedno zavrjeno brez obrazložitve, in otroci jeruzalemskih Arabcev dobijo pravico do jeruzalemske osebne izkaznice samo, če jo ima njihov oče. V nasprotnem primeru živijo v mestu nezakonito in nimajo dostopa do izobraževalnega in zdravstvenega sistema, kar njihove mame pogosto sili iz Jeruzalema, čeprav imajo same veljavne osebne izkaznice.

Vsi izraelski državljani so po etnonacionalnem načelu razvrščeni v administrativne kategorije *leum* (mn. *leumim*). *Leum*, ki se sicer prevaja kot narod, je opredeljen na etnični, verski, mešani ali povsem poljubni osnovi in je vpisan tako v osebno izkaznico kot v register prebivalstva. Glavni *leumim* so: Jud, Arabec, Druz, Čerkez, Karait, Samarijan, Kristjan, Beduin in Nejud, obstajajo pa tudi številni drugi. Ni pa *leum*-a Izraelec in redki poskusi, da bi ga uvedli, so doslej spodleteli. Kategorija *leum*, uvedena z zakonom leta 1949, je izraelskim oblastem omogočila z eno potezo doseči troje: ločitev pravic, ki izhajajo iz državljanstva, od pravic, ki izhajajo iz etnične pripadnosti, kar je omogočilo uvedbo različnih 'svežnjev' pravic in dolžnosti za različne kategorije državljanov in s tem preprečilo, da bi arabske skupnosti (muslimani, kristjani, druzi, in beduini) nastopile enotno.

* * *

¹⁹ Glej http://www.adalah.org/features/famuni/20030731fam_uni_law_eng.pdf

²⁰ Po popisu prebivalstva iz leta 1995. Država Izrael, Glavni statistični urad. Popis 1995, Jeruzalem.

Cionistični diskurz nacionalnega preporoda je bil v marsičem zelo blizu nemškemu romantičnemu nacionalizmu (Anderson, 1995). Politični cionizem je iz skupnosti, ki jo je določalo zunanje preganjanje, ustvaril nacijo in politično poenotil kulturne znake judovstva. Z *Zakonom o vrnitvi* iz leta 1950, ki zagotavlja avtomatično in praktično brezpogojno državljanstvo vsakemu Judu, ki bi si želel imigrirati v Izrael,²¹ je bilo za vse Jude in izključno za Jude vzpostavljeno etnonacionalistično državljanstvo. *Zakon o vrnitvi* je v letih 1948-2000 skoraj trem milijonom Judov in njihovim sorodnikom omogočil pridobitev državljanstva in številnih pomoči za nove imigrante, medtem ko se druge možnosti za pridobitev državljanstva (naturalizacija in stalno bivališče), ki jih predvideva *Zakon o državljanstvu*, skoraj nikoli ne uporabljajo.

Prav zaradi *Zakona o vrnitvi* se je v zadnjih dvajsetih letih razvnela silna polemika okoli vprašanja 'Kdo je Jud?'. Ker je pripadnost judovstvu zgodovinsko nerazločljiva od pripadnosti judaizmu, je etnonacionalistični diskurz o državljanstvu ključno vlogo v izraelski družbi dodelil ortodoksnim Judom, kajti samo njihovo judovstvo je za vse »nesporno« (Orr, 1994:9). Njihova ozka definicija judovstva je večkrat stopila v konflikt z glavno cionistično prioriteto, se pravi z zagotavljanjem judovske večine v državi. Masovna »odrešitev« 60.000 etiopskih in skoraj milijona ruskih Judov v 80. in 90. letih je tako povzročila pravo zmedo in postala nov vir diskriminacije: etiopskih Judov verske oblasti niso priznale za Jude in po dolgih pogajanjih z izraelskimi oblastmi so slednje popustile in falaše²² so morali opraviti skupinsko konverzijo. Tudi judovski izvor ruskih priseljencev je bil z ortodoksnega stališča sporen, kajti 250.000 jih je v Izrael prišlo po t.i. 'dedkovi klavzuli', kar pomeni, da po judovskem verskem zakonu (*halacha*) niso Judje. Če temu prištejemo še nejudovske zakonske partnerje,²³ se število nejudov med rusкими priseljenci dvigne na približno 60 do 70%.²⁴ V nasprotju s številčno in politično neprimerno šibkejšimi Etiopci se priseljenci iz Rusije niso menili za neodobravanje verskih oblasti in so se kmalu uveljavili na vseh področjih družbenega in gospodarskega življenja. Kljub temu pa se niso mogli izogniti kategorizaciji Nejud oziroma Rus, kar je ena izmed mnogih ironij usode, ki jih srečamo v Izraelu: v Rusiji so bili isti ljudje diskriminirani kot Judje, v Izraelu pa kot Rusi. Drug trn v peti ortodoksnega establišmenta pa predstavljajo Judje, ki so bili sprejeti v judovsko vero pred neortodoksnimi (liberalnimi, reformističnimi

* * *

²¹ Edini pogoji, ki jih *Zakon o vrnitvi* predvideva so, da kandidat ne »deluje proti interesom judovskega ljudstva« in da ne »ogroža javnega zdravja in državne varnosti.« Glej <http://www.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00kp0>.

²² Etiopski Judi.

²³ Dopolnjen *Zakon o vrnitvi* iz leta 1970 dopušča priseljevanje tudi otrokom in vnukom Judov, njihovim zakonskim partnerjem, zakonskim partnerjem otrok in vnukov Juda.

²⁴ Ministrstvo za notranje zadeve ocenjuje njihov delež na 58%, glavni rabinar pa na 70%.

in konzervativnimi) rabinskimi sodišči, kajti ortodokсни rabinat teh ne priznava. Tudi razprava o konvertitih je v Izraelu prisotna že vrsto let in ji ni videti konca.

Kot kažejo primeri etiopskih in ruskih priseljencev in konvertitov, je temeljna opredelitev judovstva kot etnične skupnosti in Izraela kot judovske države že od samega začetka onemogočila ločitev religije od države. Vloga ortodoksnih Judov je ključna na številnih področjih: pravila šabata, kašruta in judovskih praznikov na primer predpisujejo urnike javnih prevoznih sredstev in odrejajo ponudbo prehrabnenih artiklov na izraelskih policah; rabinska sodišča so edina pristojna za urejanje družinskopravnih zadev, medtem ko so za Arabce po stoletni tradiciji otomanskega *milleta* pristojne njihove verske oblasti (krščanske, muslimanske, druzovske). Država podpira avtonomni verski izobraževalni sistem za ortodoksne Jude. Ortodoksne ženske in študenti talmudskih šol (*yeshivot*) pa so oproščeni služenja vojaškega roka. Ekskluzivna pristojnost verskih oblasti za statutno pravo ima bolj daljnosežne posledice kot to, da podpira ciprski turizem²⁵ in kibuce, ki za astronomske cene organizirajo sekularne pogrebe. Čeprav takšna ureditev izrecno ne prepoveduje medverskih porok, pa jih zakonodaja nikakor ne predvideva in tako ustvarja tudi *de facto* etnično endogamijo.

Pravna opredelitev arabskih *leumim* ni nič bolj enostavna. Po podatkih Glavnega statističnega urada je v Izraelu 1,5 milijona arabskih državljanov, se pravi 23% prebivalstva. Večina, 1,2 milijona, je sunitskih muslimanov, od tega 170.000 beduinov, 106.000 Druzov, ki so arabsko govoreča islamska verska ločina in 133.000 kristjanov. Čerkezov, ki so kavkaško ljudstvo, ki se je v 18. stoletju konvertiralo v Islam, je 4000. Vsi govorijo arabsko, 90% jih živi na severu države, v Galileji, beduini pa tudi na jugu, v puščavi Negev. Skupno imajo predvsem zgodovinsko izkušnjo *nakbe* (katastrofe), kot imenujejo ustanovitev izraelske države z vsemi njenimi posledicami. Večina od približno 900.000 Arabcev, ki so pred letom 1948 živeli na območjih, ki so bila po prvi arabsko-izraelski vojni vključena v državo Izrael, je bila izgnana ali pa so zbežali (Morris, 1989). Leta 1949 jih je ostalo le 186.000 in ti so avtomatično dobili izraelsko državljanstvo. Kljub državljanstvu pa so izraelske oblasti nanje gledale kot na potencialno nelojalen element in zato so bili do konca leta 1966 pod vojaško upravo in s tem povsem odrezani od arabskega sveta.

V tem času se je v odnosu do arabskih državljanov oblikovala politika *divide et impera* (Lustick 1980). Najprej so bili leta 1954 izključeni iz naborniškega sistema. To potezo sta upravičevala dva argumenta: prvi, ki trdi, da je država s tem ukrepom želela arabske državljane obvarovati pred stisko, ki bi jo predstavljalo vojaško soočenje z arabskimi »brati«, in drugi, da arabski naborniki zaradi

* * *

²⁵ Sekularni Izraelci se namreč poročajo na Cipru.

»deljene lojalnosti« predstavljajo preveliko tveganje za državno varnost (Pappe 1995: 624-25). Samo Druzi, Beduini in Čerkezi so bili sprejeti v izraelsko vojsko, pa spet ne vsi enako. Za Druze in Čerkeze je bilo sredi 50. let uvedeno obvezno služenje vojaškega roka, ostali arabski državljani pa so bili služenja vojaškega roka oproščeni. Le tisti, ki uspešno opravijo številne varnostne preglede in zasliševanja, lahko danes služijo kot prostovoljci. Izraelske oblasti so konec 80. let spodbujale kristjane in beduine k služenju vojaškega roka in slednji so se izkazali za zelo uspešne v enoti stezosledcev, kjer danes predstavljajo večino. Nejudi lahko služijo samo v eni od naslednjih enot: manjšinska enota, družovska poizvedovalna enota in enota stezosledcev. Noben nejud ne more služiti v zračnih enotah in v obveščevalnih službah.

Služenje vojaškega roka je zelo pomembno, ker je veliko pravic vezanih prav na to obveznost: stanovanjski in študijski krediti, subvencije pri šolninah za poklicne tečaje, prednost pri zaposlitvi v javnem sektorju, itd. Seveda ni potrebno posebej poudarjati, da je to izjemen instrument nadzora nad distribucijo sredstev in ima konkretne posledice za položaj velike večine izraelskih Arabcev, ki vojaškega roka ne služi. Za primerjavo velja omeniti dejstvo, da služenje domovini v vojski za judovske študente talmudskih šol ni pogoj za dostop do zgoraj navedenih ugodnosti. Izraelsko Vrhovno sodišče je namreč presodilo, da za državo naredijo dovolj, če se posvečajo študiju tore in talmuda ter utrjujejo judovsko izročilo.

Druzi so leta 1956 sprejeli obvezno služenje vojaškega roka oziroma, kot pravi pogost idiom, so z oblastmi sklenili »krvno zavezo«. V zameno so dobili status ločene skupnosti, ki se danes ponaša z najbolj lojalnimi,²⁶ in posledično, tudi najbolj 'privilegiranimi' arabskimi državljani Izraela. Druzi volijo judovske politične stranke in s svojo 40% udeležbo v izraelski policiji in vojski (Firro 2001: 40) takorekoč skrbijo za varnost Izraela. Za svojo lojalnost so bili Druzi nagrajeni z visokimi položaji v politiki in vojski. Prvi in doslej edini nejudovski minister v izraelski vladi, Salah Tarif, ki je bil od leta 2001 do 2002 minister brez listnice, je bil Druz in tudi najvišji nejudovski častniki izraelske vojske so Druzi. Druzovska skupnost razpolaga z delno avtonomijo pri notranjih zadevah in njihov status je ločen od arabskih skupnosti drugih denominacij (kristjanov, muslimanov in beduinov). Tako imajo reprezentativno telo, ki upravlja skupnost in zagovarja njene interese pred državo, sodišča, ki odločajo o porokah in ločitvah po njihovem verskem pravu, in šolski sektor, ki je ločen od javnega šolstva v arabskem jeziku (Firro 1999). Leta 1962 je bil v osebne izkaznice in register prebivalstva uveden nov *leum*, in sicer *Druzi* (Druz), kar po načelu konfuzije med etnično in ver-

* * *

²⁶ Čeprav je družovska vera za zunanji svet popolnoma nedostopna, pa je znan en vidik njihove filozofije, in sicer načelo, ki od članov skupnosti zahteva popolno lojalnost državi, v kateri živijo.

sko pripadnostjo ustvarja in vzdržuje predstavo, da Druzi niso Arabci. Čeprav so izraelske oblasti zatrjevale, da bo družovska nacionalnost okrepila njihov status skupnosti z največjimi ugodnostmi, nekateri analitiki in mlajši družovski intelektualci menijo, da je bila ta poteza le poskus, da bi Druze odrezali od ostalih Arabcev. Podobno so tudi Čerkezi (ki so sunitski muslimani) konec 50. ih sprejeli obvezno služenje vojaškega roka.

Beduini so prav tako sunitski muslimani, ki se od ostalih arabskih muslimanov razlikujejo le v tem, da so razdeljeni na trideset plemen in živijo seminomadsko življenje, predvsem v Negevu in v Galileji. V primerjavi z Druzi so bili Beduini manj dovzetni za snubljenje izraelskih oblasti in niso pristali na obvezno služenje vojaškega roka. Beduini v vojski služijo na prostovoljni osnovi in le nekateri med njimi imajo častniške ali podčastniške čine. V nasprotju z mnenjem drugih Arabcev v Izraelu so samo Beduini območja Galileje sprejeli kategorijo beduinske etničnosti po družovskem modelu. Njihovo reprezentativno telo, Svet lokalnih beduinskih oblasti, je tako izreklo podporo Arielu Sharonu in mu na volitvah februarja 2001 prineslo nezanemarljivo število glasov (Meir: 1997 in Louër 2003).

Sodeč po zaupnih dokumentih, ki so danes dostopni, je izraelska oblast želela z arabskimi kristjani vzpostaviti privilegirani odnos. Sammy Smooha (1982) nava- ja poročilo Laburistične stranke, iz katerega je razvidno, da morajo biti krščanske skupnosti deležne posebnih ugodnosti, kar naj bi po mnenju avtorja poročila povečalo razlike med kristjani in muslimansko večino in s tem »preprečilo obliko- vanje državne organizacije, ki bi jo navdihoval muslimanski nacionalizem« (Smooha, 1982:342). Njihove odnose z državo ureja še vedno veljavni *status quo* o Svetih krajih, ki so ga evropske sile potrdile na kongresu v Berlinu leta 1878. Temu se pridružuje še *Temeljni sporazum med Vatikanom in Izraelom* iz leta 1993, ki ponovno potrjuje veljavnost *statusa quo* in katoliškim institucijam (cerk- vam in cerkvenim poslopjem, šolam, bolnišnicam in dobrodelnim organizacijam) zagotavlja posebne privilegije.²⁷ Krščanske izobraževalne institucije so se obdržale kljub uvedbi splošnega izobraževalnega sistema, kar je še bolj poglobi- lo razkol med arabskimi kristjani in muslimani. Ker so se mladi arabski kristjani izobraževali v zasebnih krščanskih šolah, kjer so bili pogoji neprimerno boljši kot v javnih šolah, so bili tudi veliko bolj uspešni pri študiju. Statistike, ki jih navaja Majid al-Haj (1995: 194-196) kažejo, da je bilo leta 1992 58% študentov na Univerzi v Haifi arabskih kristjanov. Ti so predstavljali 50% arabskih diplomantov, kljub temu, da je delež kristjanov le 10% med vsemi Arabci (Al-Haj, 1995)²⁸ V primerjavi

* * *

²⁷ *Fundamental Agreement between the Holy See and the State of Israel*. Besedilo je dostopno na spletni strani: <http://philologos.org/bpr/files/Vatican/vs002a.htm>

²⁸ Študija je bila izvedena za obdobje 1982-1987.

z muslimanskim *waqfom* (zemljišča in stavbe, iz katerih verske ustanove črpajo dohodke), ki ga je država zasegla, je cerkveno premoženje ostalo nedotaknjeno in še danes predstavlja pomemben vir dohodka za vzdrževanje svetih krajev in dobrodelne dejavnosti. Kljub privilegijem, ki jih je kristjanom namenila judovska država, so se ti izkazali za še manj 'kooperativne' kot Beduini iz Negeva. Že od začetkov Izraela so se namreč kristjani množično zavzemali za nacionalistične cilje in so do leta 1973 praktično »monopolizirali arabski nacionalizem« (Louër, 2003:28).

V nasprotju s strategijo izraelskih oblasti v odnosu do Druzov, Beduinov, Čerkezov in Kristjanov pa so pri arabskih muslimanih, ki predstavljajo veliko večino arabskih Izraelcev (1 milijon oziroma 67%), ubrale povsem drugačen pristop. Če je bil pri prvih namen okrepiti njihovo politično identiteto, sta bila pri drugih glavna cilja dezaktivacija in dezangažiranje skupinske solidarnosti. Ker se je muslimanska družba po ustanovitvi Izraela leta 1948 sesula, je država prevzela glavno vlogo pri rekonstrukciji muslimanske verske skupnosti. Medtem ko so se družbovske in krščanske verske hierarhije ohranile, so muslimanski verski učitelji, ki so izhajali iz velikih premožnih družin, zbežali v izgnanstvo. Država je s pomočjo *Zakona o lastnini odsotnih* (1950) *waqf* zasegla, a je v mešanih mestih upravljanje nekaterih poslopij vrnila v uporabo prebivalcem, s tem, da so zanje skrbeli posebni odbori. Prav tako je odpravila Vrhovni muslimanski svet, odgovoren za verske zadeve, in prenesla upravljanje vseh zadev, ki se nanašajo na muslimanske državljane, pod svoj neposreden nadzor. Sedem verskih sodišč je tako prišlo pod pristojnost Ministrstva za pravosodje, kar pomeni, da so islamski sodniki javni uslužbenci, ki jih potrjuje posebna ministrska komisija in predsednik države. Muslimani v Izraelu spadajo pod pristojnost različnih ministrstev, kot so na primer Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za verstva in Ministrstvo za finance.

ZAKLJUČEK

Analiza stratificiranosti izraelskega državljanstva po načelu etnične oziroma verske pripadnosti razgrinja delovanje t.i. etnične demokracije na mikro ravneh. Prikazuje namreč vse tiste »neštete kombinacije in variacije demokracije in etnične prevlade« (Smooha, 1997: 208), v okviru katerih so izraelske oblasti občasno predvidele možnosti za izboljšanje položaja posameznih kategorij arabskih državljanov. Model etnične demokracije temelji na širokem judovskem konsenzu. Ta konsenz obsega naslednje strateške usmeritve: ohranjanje stalne judovske večine, vzdrževanje psihoze ogroženosti, onemogočanje povezave med arabsko manjšino v Izraelu in Palestinci z zasedenih območij in skrb za to, da mednarodna skupnost ne intervenira v prid arabske manjšine ali z namenom, da bi omajala judovski ekskluzivizem.

Glavni pogoj za stabilnost etničnega modela je ohranitev judovske večine, ki pa bo mogoča le, če bodo Judje iz diaspore še naprej imigrirali v Izrael, če bo Nejudom imigracija preprečena, če se bo Izrael umaknil z Zahodnega brega in Gaze, in če se bo arabskim beguncem preprečila vrnitev. V primeru, da bi bila judovska večina spričo demografskih dejavnikov ogrožena, izraelske oblasti že predvidevajo celo vrsto inovativnih ukrepov, med drugim tudi, da bi dodelili volilno pravico 700.000 izraelskim izseljencem »in če to ne bo dovolj, bodo pravico do glasovanja ponudili vsem Židom.«²⁹ Drug pogoj je psihoza ogroženosti Judov v Izraelu in diaspori, kajti »brez stalnega občutka ogroženosti Judje ne bodo vztrajali pri tem, da mora Izrael ostati judovska država in obrambni sistem pred arabskimi napadi, antisemitizmom in asimilacijo« (Smooha, 2002: 490). Tretji pogoj je, da se arabski svet in Palestinci z zasedenih območij ne zavzamejo za arabsko manjšino v Izraelu, kajti kot pravi Smooha, »če bi bili ti etnični zaščitniki zmožni mobilizirati izraelske Arabce in s tem destabilizirati Izrael, bi judovska država lahko svojim arabskim državljanom odrekla demokracijo« (2002: 491). Zadnji pogoj pa je, da mednarodna skupnost ne postavlja pod vprašaj izraelskega judovskega ekskluzivizma.

Raziskave iz leta 1995³⁰ kažejo na izjemno močno podporo izraelskih Judov svoji etnični prevladi v Izraelu in izključevanju izraelskih Arabcev z vseh področij javnega življenja. Večina izraelskih Judov meni, da so Izraelci lahko samo Judje (51.7%), ogromna večina se zavzema za ohranitev judovske večine v Izraelu (94%), ki ga prav tako velika večina pojmuje kot ekskluzivno domovino Judov (72.1%). Enak delež izraelskih Judov se strinja z zakonsko opredelitvijo Izraela kot judovske države in samo 27.9% bi bilo pripravljenih Izrael opredeliti kot skupno domovino Judov in Arabcev. Velika večina izraelskih Judov (85.6%) je proti predlogu, da bi spremenili državne simbole (zastavo in himno), tako da bi Arabcem omogočali lažjo identifikacijo z državo, 59.1% jih je mnenja, da bi morala biti cionistična ideologija v Izraelu okrepljena, in 68.1% se jih strinja, da je treba *Zakon o vrnitvi* obdržati (samo trije odstotki se s to izjavo ne strinjajo). 56.4% izraelskih Judov ne bi živelo v mešani četrti z Arabci in 43.8% jih ne bi delalo pod arabskim nadrejenim. 36.7% Judov meni, da bi morala država izkoristiti vsako priliko, da bi izraelske Arabce spodbujala k emigraciji in s tem zmanjšala njihovo število. 91.1% Judov se ne strinja, da bi moral Izrael postati konsocietalna demokracija, v kateri bi imeli Judje in Arabci status enakovredne etnične skupine s proporcionalnim dostopom do državnih sredstev, in še večji delež, 95.5% se upira predlogu, da bi Izrael postal liberalna demokracija. Najvažnejši podatek za

* * *

²⁹ Meron Benvenisti v intervjuju za Sobotno prilogo. Glej Šurk, Barbara. 2003. "Nismo več državna elita, ampak le varuhi stare identitete." *Delo. Sobotna priloga*. 6. December, str. 4-5.

³⁰ Vsi statistični podatki, ki jih navajam v nadaljevanju, razen kjer je drugače označeno, so kot rezultati te raziskave predstavljeni v Ghanem, 2003.

našo razpravo pa je ta: če bi prišlo do konflikta med demokracijo in judovsko-cionistično naravo države in bi bili prisiljeni izbirati med njima, bi 53.3% izraelskih Judov »gotovo« ali »skoraj gotovo« izbralo judovsko prevlado. Na podlagi teh statističnih podatkov je avtor raziskave, As'ad Ghanem, zaključil, da so »Judje zadovoljni z etnično državo, da jo želijo ohraniti in celo okrepiti.« (2003: 110). Ghanem prav tako ugotavlja, da judovski konsenz o etnični državi in njeni politiki do arabskih državljanov pri slednjih povzroča pravo krizo.

Arabski konsenz, ki ga podpira večina arabskih državljanov Izraela, temelji na petih zahtevah: da se Izrael odreče judovski prevladi in cionistični ideologiji; da se prizna palestinska pripadnost, da se popolnoma individualne pravice arabskih državljanov izenačijo s tistimi, ki jih uživajo Judje, da arabski državljani dobijo določene kolektivne pravice in da so priznani kot legitimni partnerji v političnem sistemu. Od teh so zlasti sporne prva, druga in četrta zahteva, ki jih zato tudi posebej izpostavljamo.

Izraelski Arabci večinoma priznavajo izraelsko državo (samo 6.8% Izraelu zanika pravico do obstoja), vendar jih 48.2% zavrača njeno judovsko-cionistično naravo in v odgovoru na neko drugo vprašanje se jih ogromna večina, 86.4%, izreka za ukinitve te ekskluzivne narave. 75% anketiranih Arabcev se ne strinja z izjavo, da bi morali Judje v Izraelu ohraniti večino in velika večina jih meni, da bi morali v državi uživati enake pravice. Arabski intelektualci v Izraelu so si zaman prizadevali, da bi Izrael spremenili v »državo vseh svojih državljanov« po motu arabskega poslanca in vodje Arabskega demokratičnega nacionalnega gibanja, Azmija Bishare. Čeprav so se tudi nekateri judovski intelektualci, kot na primer Uri Avneri, zavzeli za to zahtevo, pa je bil ta predlog vsakič znova takoj zavržen z različnimi argumenti, med katerimi je zelo reprezentativen uvodnik v liberalnem dnevniku *Ha'aretz*, ki pravi, da mora judovska večina arabski manjšini jasno predočiti, da »večina državljanov ne bo prenašala političnih gibanj, ki se zavzemajo za odpravo judovske narave države [kajti] judovsko ljudstvo je *sui generis* entičnonacionalna entiteta, ki v sebi združuje vero in etnično pripadnost, in nobena terminološka gimnastika tega življenjskega dejstva ne more spremeniti.«³¹ Z *Dopolnilom št. 8 Temeljnega zakona: kneset* (1985) je zahteva po odpravi judovske narave Izraela postala nelegitimna, ker to dopolnilo zakona jamči, da nobena lista kandidatov, ki bi se za to zavzemala, ne bi mogla sodelovati pri volitvah v kneset.

Prav tako problematična je arabska zahteva po priznanju legitimnosti palestinske pripadnosti. Do leta 1967 so se arabski državljani Izraela izrekli za izraelske Arabce, po šestdnevni vojni leta 1967, ko je Izrael zasedel Zahodni breg,

* * *

³¹ Uvodnik: »Identiteta in civilna enakopravnost«. V: *Haaretz*, 12.2.1996. [V hebrejščini].

Gazo in vzhodni Jeruzalem, pa so se obnovili stiki med izraelskimi Arabci in Palestinci z zasedenih območij, kar je veliko pripomoglo k politični angažiranosti izraelskih Arabcev in krepitvi njihove palestinske identitete. Skladno z okrepljeno zavestjo o palestinski zgodovini, kulturi, literaturi in Islamu so se muslimanski izraelski Arabci začeli zavzemati za vključitev palestinske kulture v nacionalne kurikulume. Prav tako so po letu 1967 začeli izrekati palestinsko pripadnost in se opredeljevati kot izraelski Palestinci, palestinski Arabci, Palestinci, itd. Po mnenju večine arabskih Izraelcev ni nobenega protislovja med njihovo palestinsko pripadnostjo, solidarnostjo s Palestinci, podporo PLO, zavzemanje za ustanovitev palestinske države, itd. in izraelskim državljanstvom, lojalnostjo državi Izrael in željo po večji integraciji v izraelsko družbo, medtem ko Judje palestinskemu nacionalizmu ne priznavajo legitimnosti in v njem vidijo grožnjo za svoj obstoj. Kot kaže razprava o izraelskih državljanstvih, so si izraelske oblasti zelo prizadevale, da bi ustvarile novo, lokalno arabsko identiteto, ki bi bila povsem ločena od palestinske. Leta 1995 je tako 81.4% izraelskih Judov arabske sodržavljané opredeljevalo kot identitetno kategorijo, ki je povsem ločena od Palestincev.

Čeprav arabski državljani ne uživajo enakovrednih individualnih pravic, te niso predmet večjih polemik in tudi avtor modela etnične demokracije, Sammy Smooha, predvideva možnost izenačitve individualnih pravic v okviru obstoječega sistema. Izraelski Arabci oziroma posamezne arabske skupnosti so priznane kot verske, jezikovne in kulturne manjšine. Muslimani, Kristjani in Druzi uživajo svobodo do veroizpovedi in dobivajo vladna sredstva za delno financiranje verskih obredov. Izjema je le muslimanska skupnost, ki v primerjavi z drugimi nima institucij, kot so vrhovni svet, lokalni sveti, ustanove za versko izobraževanje in prav tako nima nadzora nad *waqfom*, zato se postopoma večajo pritiski, da bi se njihov status izenačil z drugimi. Vendar, kot pravi Smooha (1997:222), »status Arabcev kot etnične manjšine ni problematičen«, kajti ta status je v interesu Judov, ki želijo zmanjšati nevarnost asimilacije in medverskih zakonskih zvez in s tem »preprečiti preobrazbo Izraela v odprto, pluralistično družbo.« Glavni problem je arabska zahteva po statusu narodnostne manjšine, ki bi bila priznana kot del večjega arabskega oziroma palestinskega naroda, kajti za Jude bi takšno priznanje obenem pomenilo tudi priznanje pravice do njihove samoodločbe in pravice do zemlje.

Na poseben položaj palestinskih državljanov Izraela je v svoji razpravi o ujetih manjšinah opozoril priznani izraelski antropolog, Dan Rabinowitz (2001). Pojem ujeta manjšina označuje matično etnično skupnost, ki je razdeljena med dve ali več držav, kjer so njeni segmenti zopet 'ujeti' v položaju manjšin v državah, v katerih prevladujejo druge skupine. Vsak tak segment je tako dvakrat marginaliziran: prvič v (tuji) državi, in drugič v (pretežno odsotni) matični skupnosti.

Pojem ujete manjšine ima poleg prostorske tudi časovno dimenzijo: stare manjšine na določenem območju pogosto 'prevzamejo' novoustanovljene države, ki prekinajo vezi med prevzeto manjšino in njeno matično skupnostjo. Palestinci, ki so ostali v mejah novoustanovljene države Izrael leta 1948, so se znašli v radikalno spremenjeni domovini, pod izraelsko oblastjo. Dobili so izraelsko državljanstvo, vendar so bili njihovi stiki s Palestinci izven meja Izraela popolnoma pretrgani.

Rabinowitz opredeli pet elementov, ki so značilni za položaj ujetih manjšin. Katastrofalen položaj 'ujetosti' se začne prav v trenutku, ko prevladujoča večina slavi zmago, odrešitev in pričetek nove dobe. Druga lastnost ujetih manjšin je, da so dvakratno marginalizirane, kajti po eni strani jih prevladujoča etnična skupnost ne obravnava kot enakovredne državljane, po drugi strani pa jih drugače obravnava tudi matična skupnost izven države. Nezaupanje izraelskih oblasti se odraža v vrsti zgoraj opisanih varnostnih in drugih ukrepov, medtem ko z arabskega vidika palestinski državljani Izraela tudi na palestinski strani zbujejo sum. Zaradi izraelskega državljanstva, lojalnosti Izraelu in sodelovanja v izraelskem gospodarskem, političnem in družbenem življenju, se njihova lojalnost do palestinske stvari postavlja pod vprašaj. Tretjič, pripadniki ujete manjšine sicer čutijo solidarnost z matično skupnostjo, vendar pa se počutijo izključeni iz nacionalnega preporoda, ko se ta začne v tujini, kar se je palestinskim državljanom Izraela zgodilo, ko se je v 60. letih oblikovalo palestinsko nacionalno gibanje. Četrta lastnost ujetih manjšin je, da se večinoma ne asimilirajo, po lastni izbiri ali po zahtevi prevladujoče etnične skupnosti. V Izraelu je zavračanje asimilacije obojestransko, palestinski državljani »se ne želijo asimilirati in jih k temu tudi nihče ne vabi« (2001: 76). Zadnja lastnost pa je povezana z vsemi drugimi, in sicer glede na to, da se ujeta manjšina nahaja »med dvema ognjema«, je njen odnos z državo gostiteljico najbolj odvisen od odnosa med obema etničnima skupinama, prevladujočo in matično. Bolj je ta odnos napet in sovražen, bolj verjetno bo prevladujoča skupina obravnavala prizadevanja ujete manjšine za ločeno identiteto kot nevarno.

To Rabinowitzovo diagnozo in njegovo metaforo ujetosti bi lahko razširili na celotno situacijo, ki je s kopičenjem legalne diverzifikacije nastala v Izraelu. Tako sestavljeni in reificirani sistemi razpoznave razlik v kulturnih repertoarjih in proviniencah ne vodijo le v nenehne politične razklanosti, temveč nosijo s seboj še čisto drugačne nevarnosti in neobvladljivosti. Tovrstne legalistične reifikacije razlik med ljudmi namreč pridobijo povsem lastno, inertno, trdoživo življenje, ki ga celo najtrdnejša politična volja za egalitarizem ne more premagati, saj se vedno vztrajno obnaša kot bistven transfer moči. V tem je vsa ujetost izraelske države same.

BIBLIOGRAFIJA

- Al-Haj, Majid. 1995. *Education, empowerment and control. The case of the Arabs in Israel*. Albany: State University of New York Press.
- Anderson, Benedict. 1995. *Imagined Communities. Reflection on the origin and spread of Nationalism*. London, New York: Verso.
- Arian, Asher. 1985. *Politics in Israel. The second generation*. Chatham, NJ: Chatham House.
- Avineri, Shlomo. 1986. »Ideology and foreign policy« . *Jerusalem Quarterly*. 10 (37): 3-13.
- Benvenisti, Meron. 1987. Report. Demographic, economic, legal, social and political developments in the West Bank. Jerusalem: West Bank data base project.
- Brubaker, Rogers. 1996. *Citizenship and nationhood in France and Germany*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Courbage, Youssef. 2000. »Israël et Palestine: combien d'hommes demain?« . *Populations et Sociétés*, 362 :2. Besedilo je dostopno tudi na spletni strani http://www.ined.fr/publications/pop_et_soc/pes362/
- Don Yehiya, Eliezer. 1997. The politics of accommodation. Settling conflicts of state and religion in Israel. Jerusalem: Hebrew University Press. [V hebrejščini.]
- Dowty, Alan. 1999. »Is Israel democratic? Substance and semantics in the »ethnic democracy« debate.« . *Israel Studies*. 4 (2): 1-15.
- Firro, Kais. 1999. *The Druzes in the Jewish State. A brief history*. Leiden, Boston, Köln: Brill.
- Firro, Kais. 2001. »Rechaping Druze particularism in Israel.« . *Journal of Palestine Studies*. 30 (3): 40-53.
- Ghanem, As'ad. 2003. »Zionism, post-Zionism and anti-Zionism in Israel. Jews and Arabs in conflict over the nature of the state.« V: Nimni, Ephraim (ur.). *The challenge of post-Zionism*. London: Zed Books.
- Horowitz, Dan in Moshe Lissak. 1990. *Trouble in utopia. The overburdened polity in Israel*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Kretzmer, David. 1990. *The legal status of the Arab minority in Israel*. Boulder, Co: Westview Press.

- Lijphart, Arend. 1977. *Democracy in plural societies*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. 1993. »Israeli democracy and democratic reform in comparative perspective«. V: Sprinzak, Ehud in Larry Diamond (ur.). *Israeli democracy under stress*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Louër, Laurence. 2003. *Les citoyens arabes d'Israel*. Paris: Editions Ballard.
- Lustick, Ian. 1980. *Arabs in the Jewish State*. Austin Texas: University of Texas Press.
- Meir, Avinoam. 1997. *As Nomadism Ends. The Israeli Beduin of the Negev*. Boulder: Westview Press.
- Moddley-Moore, Subithra. 1998. »Ethnic hegemony, negotiations and transitions to democracy. Comparative perspectives on South Africa and Israel.« *African Security Review*. 7(5). Besedilo je dostopno na spletni strani: <http://www.iss.co.za/Pubs/ASR/7No5/EthnicHegemony.html>
- Moore, Dahlia. 1999. »Regional segregation and (in)tolerance: Jews and Arabs in Israel. *Regional contact*. 13(14): 185-96.
- Morris, Benny. 1989. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem: 1947-1949*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neuberger, Benyamin. 1989. *Democracy in Israel. Origins and developments, government and politics in Israel*. Tel Aviv: Unit 2. [V hebrejščini.]
- Orr, Akiva. 1994. *Israel. Politics, myths and identity crisis*. London, Boulder, CO: Pluto Press.
- Pappe, Ilan. 1995. »An uneasy coexistence: Arabs and Jews during the First Decade of Statehood«. V: Troen, Ilan S. in Noah Lucas (ur.). *Israel. The First Decade of Independance*. Albany: State University of New York Press.
- Rabinowitz, Dan. 2001. »The Palestinian citizens of Israel, the concept of trapped minority and the discourse of transnationalism in anthropology.« *Ethnic and Racial Studies*. 24(1).
- Rouhana, Nadim. 1997. *Palestinian citizens in an ethnic Jewish state. Identities in conflict*. New Haven: Yale University Press.
- Rouhana, Nadim in As'ad Ghanem. 1998. »The crisis of minorities in ethnic states. The case of the Palestinian citizens of Israel.« *International Journal of Middle East Studies*. 30 (3): 321-47.
- Sandel, Michael J. 1998. *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Shafir, Gershon in Yoav Peled. 1998. »Citizenship and stratification in an ethnic democracy.« *Ethnic and Racial Studies*. 21 (3): 408-27.
- Shapira, Yonatan. 1977. *Democracy in Israel*. Ramat Gan: University of Tel Aviv Press. [V hebrejščini.]
- Sheffer, Gabriel. 1996. »Has Israel really been a garrison democracy? Sources of change in Israel's democracy.« *Israel Affairs*. 3(1):13-38.
- Smootha, Sammy. 1982. »Existing and Alternative Policy towards the Arabs in Israel.« *Ethnic and Racial Studies*. 5(1): 71-98.
- Smootha, Sammy. 1989. *Arabs and Jews in Israel*. Boulder, CO: Westview Press.
- Smootha, Sammy, 1990. »Minority Status in an Ethnic Democracy: The Status of the Arab Minority in Israel.« *Ethnic and Racial Studies*. 13 (3): 389-413.
- Smootha, Sammy. 1997. »Ethnic democracy. Israel as an archetype.« *Israel Studies*. 2 (2): 199-241.
- Smootha, Sammy. 2002. »The model of ethnic democracy. Israel as a Jewish and democratic state.« *Nations and nationalism*. 8(4): 475-503.
- Šumi, Irena. 2001. *Kultura, etničnost, mejnost*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Taylor, Charles. 1989. »Cross-purposes: the liberal-communitarian debate«. V: Rosenbaum, Nancy (ur.). *Liberalism and the moral life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Van den Berghe, Pierre. 2002. »Multicultural democracy: can it work?« *Nations and nationalism* 8(4): 433-49.
- Wagaw G., Teshome. 1993. *For our Souls: Ethiopian Jews in Israel*. Wayne State University.
- Yiftachel, Oren. 1993. »The Concept of 'Ethnic democracy' and its Applicability to the Case of Israel.« *Ethnic and Racial Studies*. 15 (1): 125-136.
- Yiftachel, Oren. 2000. »Ethnocracy and its discontents. Minorities, protest and the Israeli polity.« *Critical Inquiry*. 26: 725-56.
- Yiftachel, Oren. 2002. »The shrinking space of citizenship.« *Middle East Report*. 233. Spletna izdaja:
http://www.merip.org/mer/mer223/223_yiftachel.html.